O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”

_____
A.M.Tuxtasinov
2023 yil “ 30 ” 08

Ro‘yxatga olindi № MD-70230101-1.06
2023 yil “ 30 ” 08

QIYOSIY TILSHUNOSLIK FANINING O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200000–San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi:	230000 – Tillar
Ta’lim yo‘nalishi:	70230101 – Lingvistika (arab tili)

Fan/modul kodi QIT1306	O‘quv yili 2024-2025	Semestr 3	ECTS- Kreditlar 6
Fan/modul turi Majburiy	Ta’lim tili O‘zbek		Haftadagi dars soatlari 4

	Fanning nomi	Auditoriya mashg’ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	Qiyosiy tulshunoslik	60	120	180

2. **I. Fanning mazmuni**

Fanni o’qitishdan maqsad – magistrantlarda qiyosiy tilshunoslik haqida tasavvur hosil qilish, amaliy tilshunoslikda tutgan o‘rnini yoritish, qiyosiy tilshunoslikni tarjima nazariyasi bilan o‘zaro munosabatini ko‘rsatish, magistrantlarni turli til oilalariga mansub bo‘lgan arab, fors, ingliz, rus va o‘zbek tillarini qiyosiy tadqiq etish, ular orasidagi o‘xshash va tavofutli jihatlarni aniqlab kerakli xulosalar chiqarishga o‘rgatish, egallagan bilimlarini ilmiy tadqiqot faoliyati va tarjima amaliyotida qo‘llash malakalarini shakllantirishdir.

Fanning vazifasi - qiyosiy tilshunoslik nazariyalari, qiyosiy tilshunoslik va tarjimaning o‘zaro munosabatini, muqobillik tushunchalarini, tillarning tasnifini, lingvistik universaliyalarini aniqlash va ularni tadqiq etishni, qiyosiy tilshunoslik metodologiyasi va metodlarini bilishi va ulardan til faktlarini qiyosiy tilshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilish, tillarning qiyosiy tadqiqiga yangi ma’lumotlarni kiritish, o‘zbek tilini sinxron aspektda tasvirlashni sharq tillari ma’lumotlaridan farqlash;

II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg’ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. Qiyosiy tilshunoslik va tarjima lingvistikasining o‘zaro munosabati va aloqasi. Qiyosiy tilshunoslik va tarjima lingvistikasi ob’ekti, predmeti, maqsadi va vazifalari.

2-mavzu. Qiyosiy tilshunoslik: qiyosiy-tarixiy tilshunoslik; tipologik tilshunoslik; chog‘ishtirma (kontrastiv) tilshunoslik .

3-mavzu. Qiyosiy tilshunoslikning nazariy va amaliy ahamiyati. Qiyosiy tilshunoslikning sharq tillarini o‘rganish va tarjimadagi o‘rni.

4-mavzu. Qadimgi asrlar tilshunosligi. Qadimgi hind tilshunosligi. Yunon tilshunosligi gipotezasi va hind-yevropa tillarining asosi. Qadimgi Rim tilshunosligi. Qadimgi Xitoy tilshunosligi.

5-mavzu. Qiyosiy metodning shakllanishi. Nemis tilshunoslarining tadqiqotlari. Etimologik tadqiqotlar. Rasmus Rask. Yakob Grimm. Vilgelm fon Gumboldt. Frans Bopp. Avgust Shleyxer. yosh grammatikachilar va ularning zamondoshlari.

6-mavzu. Tillarning gneseologik tasnifi. Qarindosh va qarindosh bo‘lmagan tillar. Til oilalari. Hind-Yevropa tillari oilasi. Ayrim tillarning hind-yevropa tillariga oidligini ko‘rsatish.

7-mavzu. Xom-som tillari oilasi. Kavkaz tillari oilasi. Oltoy tillari oilasi.

8-mavzu. Fonetika sohasidagi o‘xshashlik. Morfologiya sohasidagi o‘xshashlik. Sintaksis sohasidagi o‘xshashlik.

9-mavzu. Qiyosiy-tarixiy fonetikaga oid tadqiqotlar. Qiyosiy-tarixiy morfologiyaga oid tadqiqotlar. Qiyosiy-tarixiy leksikologiyaga oid tadqiqotlar.

10-mavzu. Agglyutinativ tillar. Agglyutinativ tillarning tasnifi. Agglyutinativ tillarning o‘ziga xos xususiyatlari. Flektiv tillar. Flektiv tillarning tasnifi. Ihotalangan tillar.

11-mavzu. Ihotalangan tillarning o‘ziga xos xususiyatlari. Polisintetik tillar. Polisintetik tillarning o‘z iga xos xususiyatlari. Sintetik va analitik tillar. Sintetik va analitik tillarning o‘ziga xos xususiyatlari.

12-mavzu. Metodologiya va metodlar haqida. Metod tushunchasi. Qiyosiy-tarixiy metod. Chog‘ishtirma metod. Determinantlar nazariyasi. Tipologik indekslar metodi. Tilning tipologik o‘lchovini aniqlashda kvantativ usullar.

13-mavzu. Tipologiya turlari. Lingvistik tipologiya. Nolingvistik tipologiya. Tipologik tilshunoslikning predmeti. Tipologik tilshunoslikning maqsad va vazifalari.

14-mavzu. Tipologik nuqtayi nazardan til va til sistemasi. Tipologik tilshunoslikning bo‘limlari. Tipologik tadqiqot turlari.

15-mavzu. “Lingvistik universaliyalar” termini. Lingvistik universaliyalarini aniqlash va ularni tadqiq etish tarixi. Tillar tipologiyasida universaliyalarning ahamiyati. Universaliyalarning turlari. Tilshunoslik tadqiqotlarda universaliyalarning vazifalari.

III. Amaliy mashg’ulotlar bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg‘ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Qiyosiy tilshunoslik va tarjima lingvistikasi

2. Qadimgi asrlar tilshunosligi
3. Komparativistik tilshunoslikning nazariy asoslari
4. Tillar tasnifi
5. Hind-Yevropa tillari oilasi
6. Oltoy tillari oilasi
7. Agglyutinativ tillar
8. Flektiv tillar. Ihotalangan tillar (amorf tillar)
9. Polisintetik tillar
10. Qiyosiy tilshunoslik metodlari
11. Tipologik tadqiqot turlari
12. Sharq tillarining o'ziga xos xususiyatlari
13. Chog'ishtirma tilshunoslikning asosiy prinsiplari va yo'nalishlari
14. Kontrastiv ligvistika va tarjima nazariyasi
15. Tarjimaning lingvistik aspektlari

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Qiyosiy tilshunoslik va tarjima nazariyasi
2. Turli til sistemalarini qiyosiy o'rganishning zamonaviy metodlari
3. Qiyosiy, chog'ishtirish va tipologik metodlar
4. Til tizimlarini qiyosiy tavsiflash prinsiplari
5. Qiyosiy tilshunoslik tarixi
6. Til oilalari
7. Hind-Yevropa tillari
8. Oltoy tillari
9. Hind-tibet tillari
10. Glottoxronologiya
11. Leksika, frazeologiya, morfologiya va sintaksisda kongruentlik
12. Leksik birliklar va tarjima
13. Qiyosiy tilshunoslik va chet tillarni o'qitish
14. A.Shleyxer va uning qiyosiy-tarixiy tilshunoslik tadqiqotlariga qo'shgan hissasi
15. I.A.Boduen de Kurtene va tillar tipologiyasi
16. Areal tilshunoslik
17. Tillarni o'zlashtirishda interferensiya muammolari
18. V.fon Gumboldt tadqiqotlarida qiyosiy tilshunoslik masalalari
19. V.N.Yarseva tadqiqotlarida qiyosiy tilshunoslik masalalari
20. Qiyosiy tipologik grammatikaning asosiy kategoriyalari

3.

V. Ta'lim natijalari/ Kasbiy kompetensiyalar

Magistr bilishi kerak:

• magistratura talabalarining qiyosiy tilshunoslik sohasidagi nazariy bilimlarini chuqurlashtirish va gaplarning tuzilishi, ma'nolari, ularning berilish yo'llari va tildan qiyosiy lingvistik jihatdan to'g'ri foydalanish bo'yicha malakalarini takomillashtirish;

• qiyosiy tilshunoslikning fundamental masalalari bo'yicha nazariy bilim asoslarini egallash;

• turli konsepsiyalarni tanqidiy baholash va ularni tilning aniq materiali asosida tahlil qilish;

• gapning aktual bo'laklarga ajratilishi haqida ko'nikma hosil qilish;

• tilning sintaktik tuzilishini strukturaviy, semantik va pragmatik nuqtai nazarlardan tahlil qilish;

• chet tilida chop etilgan lingvistik va nazariy-ijtimoiy mavzudagi adabiyotlarni tahlil qilish va qo'llay olish;

• nazariy grammatika sohasidagi ilmiy izlanishlarning ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish;

• til faktlariga nisbatan mustaqil va tanqidiy ko'nikmalarni shakllantirish.

4.

VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadilar;
- seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- individual loyihalar;

jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

5.

VIII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.

6.

Asosiy adabiyotlar

1. Rasulov R. Umumiy tilshunoslik (darslik). -Toshkent, 2013. -312 b.
2. Yo'ldoshev I., Muhamedova S., Sharipova G'., Majidova R. Tilshunoslik asoslari. Darslik. -Toshkent: 2013

Qo'shimcha adabiyotlar

3. Mirziyoev Sh. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy

	javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" Toshkent: O'zbekiston, 2017. 4. Usmanova Sh. Oltoy tillarida mushtarak maishiy leksika. Monografiya. - Toshkent: Fan, 2010. **Axborot manbalari** 5. http://www.ziyonet.uz 6. www.gov.uz 7. www.arabic.uz
7.	Samarqand davlat chet tillar instituti tomonidan ishlab chiqilgan va institut Kengashining 2023-yil "30" 08 dagi "1"-sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.
8.	**Fan/modul uchun mas'ullar:** **T.I. Iskandarov** –SamDCHTI, "Yaqin sharq tillari" kafedrasi kata o'qituvchisi. **Sh.R. Alamov** –SamDCHTI, "Yaqin sharq tillari" kafedrasi o'qituvchisi.
9.	**Taqrizchilar:** **M.H. Abdullayev** –O'zDJTU, "Arab tili tarjima nazariyasi va amaliyoti" kafedrasi dotsenti. filologiya fanlari nomzodi (turdosh OTM). **X.Z. Xayrullayev** –Sam DCHTI, "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi professori, filologiya fanlari doktori.